

себе. Перед школярами завжди ставилася певна громадянська мета і вони, долаючи труднощі, переживали колективне почуття радості у зв'язку з боротьбою та перемогою. Ця радість, радість творення була самовихованням і сприяла формуванню почуття відповідальності. В своїй праці «Народження громадянина» автор зазначає: «Якщо 12-річна людина бачить квітучий сад, посаджений власними руками, вона переживає ні з чим не порівнянне почуття гордості; вона вимірює пройдений життєвий шлях матеріальними цінностями, створеними для людей. І чим глибше це почуття, тим свідомішою є громадянська відповідальність перед людьми» [5, с.445].

В.О.Сухомлинський відчайдушно привчав своїх вихованців самовіддано любити власну Батьківщину. Обов'язком кожного громадянина він вважав моральну відповідальність за все, що робиться на рідній землі, непримиренність до недоліків, гаряче прагнення боротися за розквіт, велич і могутність Вітчизни. А завданням вихователя – відкрити перед кожним вихованцем всі джерела, якими живиться могутнє почуття любові до Батьківщини. [3, с.133-146].

Висновки з даного дослідження. Проведений нами аналіз творів В.О.Сухомлинського дозволяє зробити висновок, що проблема «відповідальності» є дуже актуальною в творчості педагога. Вона виступає важливим регулятором поведінки людей у суспільстві. Почуття відповідальності формується у взаємозв'язку із почуттями громадянськості, патріотизму, обов'язку, а також почуттям прекрасного й піднесеного. Воно може сформуватися лише в колективі, навчанні й

праці, а також виступає невід'ємною частиною дружби та любові. Видатний педагог показує на різноманітних прикладах, як засобами довірливих бесід, порад, настанов він виховував почуття відповідальності в учнів його Павлівської школи.

Зараз, коли актуальність формування почуття відповідальності в системі виховання молодших поколінь не викликає сумніву, далекоглядні погляди Василя Олександровича на цю проблему стають особливо цінними й значущими. Ми вважаємо, що це питання є дуже важливим, оскільки детальне його вивчення дозволить підготувати вчителів до реалізації ідей видатного педагога.

БІБЛІОГРАФІЯ:

1. Оржехівська В.М. Формування соціальної відповідальності учнів у сучасній школі / В.М.Оржехівська // Педагогіка і психологія. – 1996. – № 4. – С. 25-31.
2. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка / В.О.Сухомлинський. – К.: Рад. школа, 1978. – 263 с.
3. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5-ти т. Т. 1 / В.О.Сухомлинський. – К., «Рад. школа», 1976. – 654 с.
4. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5-ти т. Т. 2 / В.О.Сухомлинський. – К., «Рад. школа», 1976. – 670 с.
5. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5-ти т. Т. 3 / В.О.Сухомлинський. – К., «Рад. школа», 1977. – 670 с.
6. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5-ти т. Т. 4 / В.О.Сухомлинський. – К., «Рад. школа», 1976. – 640 с.
7. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5-ти т. Т. 5 / В.О.Сухомлинський. – К., «Рад. школа», 1977. – 639 с.

УДК 378.046

СТИМУЛЮВАННЯ ОСОБИСТІСНОГО Й ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ ВЧИТЕЛІВ У КОНТЕКСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Ольга ХУДЕНКО (Херсон)

У статті розглянуто проблему стимулювання особистісного й професійного саморозвитку вчителів у контексті педагогічних поглядів В. Сухомлинського.

Ключові слова: особистісний і професійний саморозвиток, стимулювання, передовий педагогічний досвід, самовдосконалення, самоактуалізація.

В статті рассмотрена проблема стимулирования личностного и профессионального саморазвития учителей в контексте педагогических взглядов В. Сухомлинского.

Ключевые слова: личностный и профессиональный саморазвитие, стимулирование, передовой педагогический опыт, самосовершенствование, самоактуализация.

Процеси, що відбуваються в українському освітньому просторі висувають усе більш нові вимоги до педагогічної професії, зокрема особистості вчителя. Сьогодні педагог не може обійтися без постійного збагачення та оновлення свого професійного потенціалу, розкриття

власного неповторного «Я», здатності адаптуватися до нових умов діяльності. Це можливо завдяки особистісному й професійному саморозвитку вчителя, тобто осмислення людиною своїх індивідуальних та професійних якостей і їх збагачення через включення у

фахову діяльність. Звичайно, що саморозвиток залежить, у першу чергу, від учителя, проте досить часто такий процес потребує стимулювання.

Проблема стимулювання, мотивації особистісного та професійного розвитку / саморозвитку вчителя є дотичною до діяльності кожного керівника освітнього закладу, менеджера освіти та безпосередньо самого педагога. Сучасна педагогіка, зокрема освітній менеджмент має значні напрацювання у цьому напрямі, що втілюється не лише у розробці інноваційних методів, технологій такого процесу, але й повернення до «добре забутого старого» – переосмислення досвіду видатних учителів-новаторів, успішних управлінців освітніх закладів. У цьому контексті актуальним є звернення до практичного досвіду організації стимулювання особистісного і професійного саморозвитку вчителів у Павлівській середній школі, яку протягом 22 років очолював видатний український педагог Василь Олександрович Сухомлинський.

Особистісний і професійний саморозвиток педагогів був об'єктом наукових розвідок зарубіжних учених, зокрема Н. Кузьміної, Г. Маралова, Л. Мітіної, В. Сластьоніна та ін. За останні роки проблему стимулювання особистісного й професійного саморозвитку педагогів досліджували такі вітчизняні науковці, як: Ю. Колодницька, С. Кубрак (професійний саморозвиток майбутнього вчителя гуманітарного профілю), Л. Литвинюк, В. Нестерчук, Ю. Палеха, В. Сидоренко (професійно-особистісне зростання вчителів), Ю. Сліпич (професійний розвиток педагогів позашкільних навчальних закладів художньо-естетичного профілю) та ін.

Педагогічний доробок В. Сухомлинського, його життєвий та професійний шлях вивчали багато як зарубіжних, так і вітчизняних учених: М. Богуславський, А. Богуш, І. Бех, І. Зязюн, М. Мухін, В. Риндак, О. Сараєва, М. Сметанський, О. Сухомлинська та ін.

Мета статті полягає у розгляді проблеми стимулювання особистісного і професійного саморозвитку вчителів на основі педагогічних ідей та досвіду В. Сухомлинського.

В. Сухомлинський у «Розмові з молодим директором школи» писав, що справжнього вчителя можна уявити собі тільки в постійному самовдосконаленні [8].

Особистісний і професійний розвиток та самовдосконалення спеціаліста – це найнеобхідніша умова успішної, ефективної діяльності. Такий процес розширює можливості педагога в удосконаленні себе як особистості, так і професіонала. Фахова діяльність учителя

нерозривно пов'язана з потребою в особистісному й професійному саморозвиткові.

Сучасні українські дослідники, зокрема О. Колодницька, С. Кубрак, розуміють професійний саморозвиток майбутнього вчителя гуманітарного профілю як складний, багатограний, неперервний, свідомий процес, спрямований на становлення, інтеграцію та реалізацію у педагогічній діяльності професійно значущих особистісних рис, професійних знань, умінь і навичок [3; 4]. Л. Василенко, І. Василенко визначають особистісно-професійний саморозвиток як «безперервний, цілеспрямований процес особистісного й професійного вдосконалення, заснований на взаємодії внутрішньо значущих і активно творчо сприйнятих зовнішніх факторів та спрямований на підвищення рівня професіоналізму, розвитку професійно значущих якостей, акумулювання педагогічної майстерності, досвіду, знань, умінь, норм та цінностей; процес, в якому особистість є суб'єктом розвитку, яка володіє стратегіями розв'язання нових завдань щодо творення нею себе, свого внутрішнього світу та реалізує їх у професійній діяльності» [2].

Таким чином, саморозвиток – це свідомо практична діяльність, направлена на повну реалізацію людиною себе як особистості та професіонала.

Професійний саморозвиток педагога поєднує у собі, на думку В. Сластьоніна, два компоненти: зовнішні умови (педагогічний, учнівський колективи, стиль керівництва навчальним закладом, вільний час тощо) та внутрішні здібності (потреби і мотиви, цінності, цілі, засоби) [7]. Зовнішнє створює середовище для саморозвитку, а внутрішнє або особистісне забезпечує реалізацію, рух, бажання, потребу до розвитку, створює особистісний сенс професійного саморозвитку.

Основними ознаками особистісного й професійного саморозвитку, на нашу думку, є такі:

- перебудова, якісні зміни як особистості, так і діяльності;
- здатність розуміти та використовувати потенціал освітнього середовища для власного особистісного й професійного розвитку;
- оновлення власного професійного досвіду, усталеної системи дій та операцій;
- посилення вимогливості до себе, своєї педагогічної діяльності.

Рушійною силою особистісного й професійного саморозвитку педагога є мотивація: прагнення відповідати певному «ідеалу» вчителя, потреба в самоактуалізації, самовдосконаленні, необхідність кар'єрного зростання. Професійний саморозвиток може відбуватись у трьох напрямках: самоствердження,

самовдосконалення та самоактуалізації, які знаходяться у певній ієрархічній залежності. Самоствердження – це бажання та готовність досягнення певної мети, необхідною умовою якого є цілісне уявлення педагога про навчально-виховний процес та розуміння свого місця, позиції в ньому. Самовдосконалення передбачає бажання досягнення більш високих ідеалів, підвищення фахової майстерності, набуття певних особистісних якостей. Це постійна робота над собою з метою підвищення ефективності діяльності, зростання себе як професіонала. Самоактуалізація – найбільш широке поняття та найвищий рівень саморозвитку. На думку Г. Маралова, на етапі самоактуалізації «самовдосконалення стає постійною та щоденною дією, у ході якої людина реалізує себе повністю, розуміє сенс життя та праці, об'єктивно досягає суспільно визнаних результатів» [6, с. 211].

Г. Маралов, Л. Мітіна, В. Сластьонін вважають що особистісний і професійний саморозвиток хоч і спричинений внутрішніми мотивами особистості, проте потребує цілеспрямованого зовнішнього впливу, тобто стимулювання.

У «Білій книзі освіти України» наголошується на необхідності організації процесу безперервного професійного розвитку / саморозвитку фахівця, зокрема визначені основні складові такого процесу. До них зараховано: визначення вимог у термінах компетентностей, які висуваються до певного виду професійної діяльності; діагностування якостей (компетентностей), що їх має конкретна особа; визначення напрямів і шляхів розвитку / саморозвитку, виходячи з бажаного результату і наявних якостей, сформульованих у термінах компетентностей; складання програми розвитку / саморозвитку для конкретної особи; визначення форм і засобів реалізації програми; реалізація програми; оцінювання (діагностування) отриманих результатів на кожному етапі розвитку / саморозвитку; внесення коректив у поточний перебіг подій; оцінювання загальних результатів виконання програми, за необхідності, її коригування чи заміна; визначення нових перспектив і напрямів розвитку / саморозвитку [1].

Стимулювання особистісного й професійного саморозвитку педагога вимагає цілеспрямованого впливу на вчителя шляхом використання комплексу форм, методів, засобів, зорієнтованих на активізацію особистісних та професійно важливих якостей учителя, його знань, умінь, навичок.

На думку Л. Литвинюк, проблема стимулювання професійного зростання вчителів має розглядатися у трьох аспектах: психологічному, оскільки ефективність процесу

стимулювання особистості залежить від урахування її потреб і мотивів діяльності, а також спричинює зміни в мотиваційному полі; педагогічному, бо мета використання стимулів полягає в тому, щоб викликати позитивні зміни в поведінці та діяльності вчителя; соціальному, тому що стимулювання покликане підвищити продуктивність праці сучасного педагога в нових соціально-економічних умовах [5, с. 6].

Стимулювання особистісного й професійного саморозвитку може мати різні форми вираження: увага до особистості, аналіз відданого уроку, участь у фахових конкурсах, тренінги, створення ситуацій успіху, популяризація передового педагогічного досвіду, доручення більш складних завдань, залучення до науково-дослідницької, інноваційної діяльності тощо.

У Павлівській середній школі стимулювання особистісного й професійного саморозвитку педагогів відбувалося через взаємовідвідування та аналіз уроків (системи уроків), взаємовідвідування шкіл, залучення педагогів до участі у семінарах, конференціях, педагогічних читаннях, розробку індивідуальних методичних матеріалів, вивчення, узагальнення та поширення передового педагогічного досвіду.

Взаємовідвідування та аналіз уроків (виховних заходів) передбачає можливість перенесення кращих форм, методів роботи одного педагога в практику діяльності інших, надихає вчителя на пошук нових методів навчання, виховання, спонукає до творчої ініціативи і є потужним стимулом професійного й особистісного розвитку. Порівняння власного досвіду з досвідом колег дає можливість критично оцінити різні варіанти досягнення мети. Василь Олександрович постійно відвідував уроки учителів з різним досвідом роботи, уважав, що треба відвідувати не менше двох уроків щодня, адже від «повсякденного вдосконалення уроку, що відбувається завдяки вдумливому аналізу керівників, залежить культура всього педагогічного процесу в школі. Від уроку йдуть десятки непомітних на перший погляд ниточок до позакласної роботи, до самовиховання школярів, до індивідуальної творчої лабораторії вчителя, до обміну досвідом, до роботи педагогічного колективу з батьками» [8, с. 577].

Важливим при цьому було створення сприятливого психологічного мікроклімату, ситуації успіху. «Відвідуючи, аналізуючи урок, даючи поради вчителю, ніколи не прагнуть до безапеляційності. Розкладаючи по полицях усе, що ви побачили на уроці (це потрібно робити), не вдавайтеся до категоричного поділу речей на чорне і біле, а розмірковуюте разом з учителем, діліться з ним своїми роздумами і сумнівами» [8, с. 476].

Важливим аспектом стимулювання особистісного й професійного саморозвитку вчителів В. Сухомлинський уважав дослідницьку діяльність педагогів. Дослідницька діяльність учителів була спрямована на актуальні проблеми педагогіки та психології. Так, наприклад, вчителі опрацьовували питання навчально-виховного процесу, зокрема: активізація процесів мислення учнів під час вивчення нового матеріалу, виховання почуття особистої честі й достоїнства у школярів середнього віку, діти з уповільненими процесами мислення тощо. Ось як В. Сухомлинський радив у книзі «Розмова з молодим директором школи»: «Якщо ви хочете, щоб педагогічна робота приносила вчителеві радість, щоб повсякденне проведення уроків не перетворилося в нудну, одноманітну повинність, ведіть кожного вчителя на щасливу стежинку дослідження» [8, с. 471].

Робота з літературою педагогічного, психологічного, філософського, методичного спрямування є досить традиційною формою стимулювання особистісного й професійного саморозвитку, але з часом не втрачає своєї актуальності. У Павлівській середній школі існував культ книги. Обговорення серед учителів тієї чи іншої книги переростало у конструктивні дискусії, обмін думками, своєрідні «круглі столи». «Логіка наших подорожей у світ книжок веде до того, що в усіх нас виникають думки про те, як краще виховати молоде покоління, як долати численні труднощі в нашій роботі» [8, с. 470]. У закладі проводилися вечори науки і техніки, кожен з яких був присвячений окремій темі. Такі заходи В. Сухомлинський уважав «великим стимулом, що збагачує інтелектуальну атмосферу шкільного життя» [8, с. 483].

Стимулювання професійного саморозвитку педагогів у Павлівській школі відбувалося через вивчення, узагальнення та поширення передового педагогічного досвіду. Василь Олександрович уважав: «Сутність керівництва сучасною школою полягає в тому, щоб у важкій справі виховання на очах учителів створювався, визрівав і утверджувався кращий досвід, який втілює в собі передові педагогічні ідеї» [9, с. 11].

Однією з перешкод у особистісному й професійному саморозвитку В. Сухомлинський уважав брак вільного часу, основні причини якого полягають у перевантаженості вчителя. Видатний педагог акцентував на тому, що «учитель протягом тижня може бути зайнятий після уроків не більше як два дні (методична робота, педагогічна рада, позакласна робота)» [8, с. 468].

Стимулювання особистісного й професійного саморозвитку вчителя покликане змінити усталену мотиваційну сферу педагога, зацікавлення своєю професією, бажання змін.

Узявши до уваги сучасні тенденції в освіті, зокрема перехід від масово-репродуктивних форм і методів навчання до індивідуально-творчих, особистісно зорієнтованих програм, методик навчання, найбільш доречним для особистісного і професійного саморозвитку вчителів, вважаємо, створення індивідуальних траєкторій, маршрутів, програм такого процесу. Вони мають бути спрямовані на стимулювання означеного процесу через залучення педагогів до різних форм підвищення кваліфікації протягом курсової, міжкурсової та самоосвітньої діяльності та побудована на принципах диференціації, індивідуалізації, співробітництва. Їх мета полягає у підвищенні професійної компетентності педагогів, творчому саморозвитку індивідуальності вчителя через залучення педагога до участі в обласних творчих групах, відвідування майстер-класів, науково-практичних та науково-методичних конференцій, семінарів, педагогічних читань, засідань «круглих столів» тощо.

Однією з ефективних форм стимулювання особистісного і професійного саморозвитку педагогів є відвідування тренінгів особистісного й професійного зростання. Вони дають можливість свідомо переглянути сформовані стереотипи і вирішити свої особисті проблеми.

Таким чином, стимулювання професійного й особистісного саморозвитку педагога спрямоване на мотивацію до самопізнання себе та своєї діяльності, проектування, створення певної стратегії зростання себе як фахівця й особистості. Саморозвиток сприяє встановленню, удосконаленню індивідуального стилю професійної діяльності, дозволяє осмислити себе як професіонала.

Перспективним напрямом подальшої розробки досліджуваної проблеми є створення та апробація програми особистісного і професійного розвитку педагогів.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Біла книга національної освіти України / Т. Ф. Алексєєнко, В. М. Аніщенко, Г. О. Балл [та ін.] ; за заг. ред. акад. В. Г. Кременя ; НАПН України. – К. : Інформаційні Системи, 2010. – 340 с.
2. Василенко Л., Василенко І. Психолого-педагогічні умови активізації особистісно-професійного саморозвитку майбутнього педагога [Електронний ресурс] / Л. Василенко, І. Василенко // Освіта регіону. Політологія, психологія, комунікації. – 2011. – № 2. Режим доступу: <http://www.social-science.com.ua/публікація/505>.
3. Колодницька О. Д. Стимулювання професійного саморозвитку майбутнього вчителя гуманітарного профілю засобами проектних технологій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О. Д. Колодницька. – Хмельницький, 2012. – 20 с.

4. Кубрак С. В. Педагогічні умови професійного саморозвитку майбутнього вчителя філологічного профілю засобами інформаційних технологій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / С. В. Кубрак. – Житомир, 2012. – 20 с.

5. Литвинюк Л. Становлення й розвиток вчення про стимулювання професійного зростання вчителів / Л. Литвинюк // Рідна школа. – 2004. – № 2. – С. 6 – 8.

6. Маралов В. Г. Основы самопознания и саморазвития : учеб. пособие для сред. проф. образования / В. Г. Маралов. – 2-е изд., стер. – М. : Академия, 2004. – 250 с.

7. Сластенин В. А. Педагогика : учеб. пособие / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов. – 6-е изд., стер. – М. : Академия, 2007. – 568 с.

8. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: в 5 т. / В.О. Сухомлинський. – К: Радянська школа, 1976. – Т. 4. – 1976. – 640 с.

9. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям / В.А. Сухомлинский. – К. : Рад. шк., 1988. – 272 с.

УДК 376.1-056.37:376.01

ТРУДОВЕ ВИХОВАННЯ ЯК ПРОВІДНИЙ НАПРЯМ ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ РОЗУМОВОЮ ВІДСТАЛІСТЮ

Олена ЧЕБОТАРЬОВА (Київ)

У статті розкрито особливості організації трудового виховання дошкільників із розумовою відсталістю у спеціальних дошкільних закладах. Охарактеризовано зміст трудового виховання за роками навчання.

Ключові слова: трудове виховання, розумово відсталі дошкільники, корекційна спрямованість трудової діяльності.

В статті раскрыты особенности организации трудового воспитания дошкольников с умственной отсталостью. Охарактеризовано содержание трудового воспитания по годам обучения.

Ключевые слова: трудовое воспитание, умственно отсталые дошкольники, коррекционная направленность трудовой деятельности.

Труд становится великим воспитателем, когда он входит в духовную жизнь наших воспитанников, даёт радость дружбы и товарищества, развивает пытливість и любознательность, рождает волнующую радость преодоления трудностей, открывает всё новую и новую красоту в окружающем мире, пробуждает первое гражданское чувство – чувство создателя материальных благ, без которых невозможна жизнь человека.

В.Сухомлинский.

Одним із основних шляхів розвитку особистісних цінностей дошкільників з розумовою відсталістю є включення їх у продуктивні види діяльності, усвідомлення способів виконання трудових завдань. За твердженням видатного педагога Василя Олександровича Сухомлинського, творча праця приносить дитині задоволення, є засобами її самореалізації. Включення дитини у трудову діяльність допомагає підвищити ефективність її виховання, забезпечити основу для вироблення інтересу до праці, бажання працювати [1].

Формування моральних цінностей відбувається насамперед у процесі трудового виховання, яке є важливим засобом особистісного розвитку дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю і спрямоване на формування у дітей насамперед інтересу до трудової діяльності, ціннісного ставлення до праці та людей праці. Трудове виховання сприяє розвитку у розумово відсталі дитини

відповідальності, наполегливості, дисциплінованості [2].

Значна увага приділялась трудовому вихованню дітей з розумовою відсталістю відомими вченими від початку створення спеціальних закладів освіти (Л.С.Виготський, О.М.Граборов, Г.М.Дульнев, В.І.Бондар, І.Д.Бех, Н.П.Павлова, Б.І.Пінський, Ж.І.Шиф, В.Ю.Карвяліс, С.Л.Мирський, Г.М.Мерсіянова, К.М.Турчинська, О.П.Хохліна та ін.).

Основна увага науковців була спрямована на ефективну організацію трудової діяльності учнів у спеціальній школі. Фундаментальні психолого-педагогічні дослідження останніх десятиліть доводять значні можливості корекційного впливу трудового виховання та навчання на розвиток пізнавальної, емоційно-вольової, особистісної сфер розумово відсталі дитини за умов спеціальної організації навчально-виховного процесу (О.М.Граборов, Г.М.Дульнев, В.Ю.Карвяліс, Н.П.Павлова, К.М.Турчинська, Г.М.Мерсіянова, О.П.Хохліна та ін.).

Втім, незначна низка досліджень у галузі корекційної педагогіки присвячена трудовому вихованню та навчанню дошкільників із порушеннями інтелектуального розвитку (С.І.Давидова, Е.К.Гульянц, Л.В.Каліннікова, Н.Г.Морозова, Н.Д.Соколова, О.П.Гаврилушкіна), в яких розглядаються особливості ставлення до праці дітей дошкільного віку і запропоновані оригінальні